

Wolter van der Kooij, lector agrarisch waterbeheer:

'WATERSCHAPPEN, HELP BOEREN OM WATER VAST TE HOUDEN'

TEKST DORINE VAN KESTEREN | FOTOGRAFIE MARCEL MOLLE

Boeren moeten de kans krijgen om zelf maatregelen te treffen voor duurzaam waterbeheer, vindt lector Wolter van der Kooij van Aeres Hogeschool. Dit vraagt wel een andere opstelling van de waterschappen. Geen naleving van de 'water moet zo snel mogelijk weg'-doctrine en minutieuze handhaving van de regels, maar ruimte voor droogtebestrijding, maatwerk en experimenten.

Het Ei van Columbus. Zo omschrijft Wolter van der Kooij de helofytensloot met stuw die hij bedacht. Voordeel één: in natte perioden kunnen boeren water opslaan voor droge tijden. Voordeel twee: waterplanten zuiveren het afvalwater van stikstof en fosfaat voordat het in het oppervlaktewater terechtkomt. Voordeel drie: het landschap wordt een stuk mooier. Voordeel vier: het is een simpele, goedkope oplossing. “Deze sloot geeft boeren de mogelijkheid om het waterbeheer en de waterkwaliteit op hun eigen bedrijf te regelen. Ik wil boeren behandelen als professionals. Hen niet met milieuregels en controles dwingen tot duurzaam handelen, maar hen zelf verantwoordelijk maken.”

Van der Kooij is sinds april 2019 lector agrarisch waterbeheer aan Aeres Hogeschool in Dronten. Een functie die voorheen niet bestond. “Er zijn in Nederland vele lectoraten op het gebied van waterbeheer, maar niet specifiek gericht op het boerenbedrijf. En dat is natuurlijk vreemd, gezien de grote rol die agrarische sector speelt bij de wateropgaven waar ons land voor staat. Mijn doel is om binnen vijf jaar minimaal honderd agrariërs een voorbeeldfunctie te laten vervullen op het gebied van duurzaam waterbeheer. Op dit moment komen circa 1.500 van onze studenten direct uit de agrarische sector. Dat maakt de invloed van Aeres Hogeschool groot.”

Paradigmawisseling

Nederland is van oudsher een nat land en wij zijn kampioen in het afvoeren van water. Van der Kooij merkt dat bij de waterschappen het mantra ‘water moet zo snel mogelijk weg’ nog altijd is ingesleten. “Droogtebestrijding is een compleet >

‘Het waterschap kwam langs en zei: dit mag niet, open, die duikers’

achtergebleven gebied. En dat terwijl we nu al drie jaar op rij last hebben van een ernstig watertekort. Dit kan voor grote problemen zorgen, zoals natuurbranden, verlies van biodiversiteit en een lagere landbouwproductie. Niemand voelt zich hiervoor verantwoordelijk: het Rijk niet, provincies en gemeenten niet en ook de waterschappen niet. Wie wel verantwoordelijk zijn? De waterschappen, zonder meer.”

Volgens Van der Kooij is het bij de waterschappen tijd voor een paradigmawisseling: niet alleen aandacht voor wateroverlast, maar ook voor droogte. “Laatst vertelde een jongen in de klas dat hij samen met zijn vader een paar duikers had dichtgestopt in de sloot op hun perceel. Zij voeren een akkerbouwbedrijf op de hoge zandgronden en willen ‘s zomers zoveel mogelijk water vasthouden. Het waterschap kwam langs en zei: dit mag niet, open, die duikers. Ik zou veel liever hebben dat ze meedenken met zo’n boer, hem de ruimte geven om zijn droogteprobleem op te lossen.”

De waterschappen bedelven de agrarische sector onder de regels, aldus Van der Kooij. “Rond water en landbouw zijn er honderden regeltjes en op overtreding staan boetes. Boeren worden gecontroleerd op ieder draintje, op wat er van hun erf en machines afspoelt. Als de overheid hetzelfde omging met gewone burgers, zou er een revolutie uitbreken.” Hij vindt dat de waterschappen de regels niet mechanisch moeten toepassen, maar maatwerk moeten leveren. Per boerenbedrijf kijken wat er nodig is. “Laat de regels een beetje los, laat die boer een beetje los. Een voorbeeld: boeren zijn verplicht

om hun sloten twee keer per jaar te maaien. Uit een kale sloot stroomt het water immers gemakkelijker weg. Maar al dat maaien draait de biodiversiteit de nek om. Waarom bepalen waterschappen niet per sloot of de afvoercapaciteit voldoende is en of al dat maaien wel nodig is?”

Nattevingerwerk

Sommige experts zeggen dat de droogtebestrijding in Nederland weinig prioriteit krijgt, omdat de land- en tuinbouwsector altijd een escape heeft: het grondwater. Het oppompen van grondwater is bijna gratis. Boeren hebben alleen maar een pomp nodig en ze kunnen zoveel water onttrekken als ze willen. Van der Kooij ziet dit niet als een toekomstbestendige oplossing. “De grondwatervoorraad is eindig, zeker in de zandgebieden. Daarbij komt dat beregenen in de praktijk vaak nattevingerwerk is. Als ik mijn studenten vraag wanneer je gaat beregenen, dan heeft bijna niemand een zinnig antwoord. Een bekend grapje is: als de buurman gaat beregenen. Daardoor wordt er te laat beregend, of te vroeg en te veel, en dat gaat ten koste van het grondwater.” Ook beregenen is maatwerk, of zou dat moeten zijn. “Sproeien is nodig als de helft van het water in de bodemvoorraad op is. Dat kun je voelen aan de grond. Er bestaan ook bodemvochtsensoren, die in de wortelzone – tot 50 centimeter onder de grond – meten hoeveel water er nog in de bodem zit. Deze sensoren zijn nu nog heel duur en zeker niet onfeilbaar, maar ik verwacht daar in de toekomst veel van.”

De ondergrondse opslag van regenwater is een andere methode om de droogte het hoofd te bieden. Van der Kooij is optimistisch over de experimenten die daarmee worden gedaan. “Dan wordt de loze ruimte boven de grondwaterspiegel benut om het

water in op te slaan, en vervolgens te gebruiken in droge tijden. Dit gebeurt bijvoorbeeld op Texel en in Noord-Holland, waar het ook een remedie is tegen de verzilting.”

Vakmanschap

Terug naar zijn eigen vinding, de helofytensloot met stuw. Deze stuw geeft boeren de kans om zelf te bepalen hoeveel water er in hun sloot staat. “Willen ze water bergen om latere droogte bestrijden, dan laten ze het peil stijgen. En als ze het land willen ontwateren, laten ze het dalen.” Zien de boeren dit zelf ook zitten? Hun belang is toch dat ze zo vroeg mogelijk in het seizoen het land op kunnen met hun machines? “Ook daar is onze sloot met stuw een oplossing voor, omdat ze het water er dus ook mee kunnen afvoeren. Dit vraagt wel wat vakmanschap en ervaring: boeren moeten hun grond kennen en leren inschatten op welk moment ze de stuw omlaag moeten zetten als ze over bijvoorbeeld drie weken het land op willen.”

Aanvankelijk dacht Van der Kooij dat het handig was om de stuw op afstand te bedienen, zodat boeren regelmatig van peil kunnen wisselen. Zijn eigen stuw zou een afstandsbediening krijgen, maar dat bleek al snel niet nodig te zijn. “Het komt erop neer dat de stuw het grootste deel van het jaar omhoog staat, en pas omlaag gaat als de boer het land op wil. Die twee keer per jaar, dat kan je wel met de hand doen. En dat maakt de oplossing een stuk goedkoper.”

Waterplanten zoals riet, lisdodde en gele lis zuiveren het afvalwater. “Het waterschap kan alle controles die samenhangen met de waterkwaliteit, laten vervallen en hoeft nog maar eens per maand een watermonster te nemen. Beloon de boeren als het goed gaat en geef hun feedback, zodat ze inzicht krijgen in de gevolgen van >

‘Onze helofytensloot ligt er nog maar pas, maar we zien al zoveel meer waterleven’

hun bedrijfsvoering voor de waterkwaliteit. Ik ben ervan overtuigd dat ze hun gedrag aanpassen als de resultaten tegenvallen.”

Op Aeres Farms – de praktijkomgeving van de hogeschool – heeft Van der Kooij een proefopstelling, met zo’n natuurlijke filter in een sloot van circa 800 meter. Hij ziet dat de biodiversiteit er enorm van opknaapt. “Onze helofytensloot ligt er nog maar pas, maar we zien al zoveel meer waterleven. Het is één grote wolk van muggen- en libellenlarven, water-vlooien en waterspinnen... Als ook de vegetatie gaat groeien, wordt het helemaal mooi. Veel mensen zien toch liever bloemen en planten dan die kaalgeschoren sloten?” Er moet wel voldoende afvoer capaciteit overblijven als de sloot dichter begroeid raakt. In brede, diepe sloten is het concept dus het meest kansrijk. “Maar de meeste boeren hebben wel sloten van een zodanige omvang dat enige begroeiing geen problemen geeft.”

Functie volgt peil

De eerste, voorzichtige tekenen van die paradigmawisseling zijn er misschien al. In april schreef de Unie van Waterschappen een brief waarin zij pleitte voor keuzes in water- en landgebruik. Met een beetje goede wil zou je daar een switch van ‘peil volgt functie’ naar ‘functie volgt peil’ in kunnen lezen. En de commissie-Remkes, die het kabinet adviseerde over de stikstofproblematiek, gaf in juni haar

rapport de veelzeggende ondertitel ‘Niet alles kan overal’ mee.

Kan inderdaad niet alle landbouw meer overal in Nederland plaatsvinden? “In veenweidegebieden daalt de bodem. Dit heeft tot gevolg dat het waterpeil moet meezakken om hetzelfde landgebruik mogelijk te maken. Steeds meer water moet worden weggepompt, dus hier wordt het een gegeven moment te nat voor bepaalde teelten. Op de zandgronden speelt precies het omgekeerde, daar is het te droog. En kustgebieden worden door de verzilting steeds minder geschikt voor de gangbare landbouw. Kortom: we kunnen zo niet doorgaan. De overheid heeft twee opties. Of men kondigt nu al aan dat over pakweg dertig jaar de functie van het land het waterpeil moet volgen. Dan kunnen boeren daarop anticiperen en bijvoorbeeld tijdig stoppen met gewassen die alleen nog maar met intensieve beregening kunnen worden geteeld. De andere optie is een kortere tijdshorizon, maar dan moeten de boeren wel op enigerlei wijze worden gecompenseerd.”

Hoge leeftijd

Zelf was Van der Kooij jarenlang bestuurder van waterschap Zuiderzeeland. Terugkijkend valt hem de invloed van de agrarische sector in de besturen op. En de relatief hoge leeftijd van de bestuurders: in Nederland gemiddeld 66, in zijn eigen waterschap 59 jaar. “Deze combinatie

Wolter van der Kooij (1956) studeerde cultuurtechniek aan Wageningen University. Hij promoveerde in Krakau (Polen) op het gebied van ruimtelijke ordening en landschapsarchitectuur. Jarenlang was hij docent en onderzoeker in deze vakgebieden bij Aeres Hogeschool Dronten. Sinds 2019 is hij daar lector agrarisch waterbeheer. Van der Kooij was ook bestuurder van de Natuur- en Milieufederatie Zeeland en bij waterschap Zuiderzeeland.

van factoren staat vernieuwing in de weg. De bestuurders willen vooral hun boerenachterban bedienen. Ze verdiepen zich niet écht in de problematiek, onderzoeken geen alternatieve oplossingen. Terwijl de meeste boeren van goede wil zijn en openstaan voor verandering.”

Was de bestuurlijke focus gericht op het afvoeren van water, nu moet het ook worden vastgehouden. Maar de waterwereld is conservatief, de agrarische sector niet minder. Vindt hij het moeilijk om de moed erin te houden? Gaat het allemaal niet veel te traag? “Ik ben niet zo’n geduldig type. Eerlijk gezegd dacht ik het afgelopen jaar best weleens: ik stop ermee. Maar er komt nu een beetje schot in de zaak. Iedereen is enthousiast over de helofytensloot met stuw, van beleidsmakers tot het waterschap tot de boeren zelf. Op dit moment ben ik dus wel optimistisch. Stel je voor, als we nu eens beginnen met het idee uit te rollen over Flevoland, dan lossen we zoveel waterproblemen op en ontstaat er zó’n ander landschap.” •